

Загальна х-ка середньовічної філософії. Схоластика. Августин Аврелій

Середньовічна філософія включає майже тисячолітній період історії свого існування, час від розпаду Римської імперії і до епохи Відродження. Середньовічна філософія – це передусім особливий спосіб філософування, її можна охарактеризувати як **теоцентричну**. У Європі середньовічна філософія ґрунтувалася на християнстві: в основі онтології – *ідея творення* (креаціонізм), в основі гносеології – *ідея одкровення*. Філософія перетворюється в служанку теології. Розглядаючи середньовічну філософію, потрібно звернути увагу на те, що її прийнято поділяти на три періоди: **апологетика, патристика, схоластика**.

Апологетика (від грецького “апологія” – захист) охоплює II-III століття.

Апологетика — аргументований доказ істинності релігії. Вона має два розгалуження: грекомовна апологетика та латиномовна. У період апологетики ще не було встановлено єдиного новозавітного канону, християнство та його прихильники зазнавали утисків і гонінь. Апологети роз’яснювали освіченій публіці сутність християнства та намагалися його захистити від прихильників античної філософії.

У **патристиці** теж наявний поділ на східну та західну гілки. У IV ст. завершується процес формування середньовічної філософської парадигми, філософія повністю втрачає свою незалежність від християнської теології. Християнство формулює основні догмати християнського віровчення та утверджує себе як державна релігія

Спочатку патристика відстоювала догмати християнської релігії в боротьбі проти міфології, утверджувала несумісність релігійної віри з язичництвом.

Людина патристикою тлумачиться як Божа істота, чия істинна і первісна сутність була викривлена після гріхопадіння. Головним для патристики є пізнання шляху до Бога, спонукання рухатися цим шляхом задля досягнення єдності з Богом, що єдине може повернути людину до її первісного «негріховного» стану.

Схоластика — це тип релігійної філософії, для якого характерне принципове панування теології над усіма іншими формами пізнання, знання.

Однією із центральних проблем схоластичної філософії є дискусія про універсали (загальні поняття). У відповідності з тим, як тлумачилося питання про існування універсалій, середньовічна філософія репрезентована двома основними напрямками — номіналізмом, і реалізмом.

Номіналізм — напрям, який вважав, що реально існують лише поодинокі реальні речі. Реалізм — це вчення, згідно з яким об’єктивна реальність (буття) існує у вигляді лише загальних понять, або універсалій.. Раніше існує, наприклад, ідея людини як загального поняття, а потім — її породження — одиничні люди.

Головна відмінність і специфіка християнської філософії - її зв'язаність з проблемами релігії. Філософія розвивається з урахуванням основних догм християнства. Церква була в ті часи монополістом в області розвитку культури і освіти. Природно, філософія розумілася як "служниця богослов'я", тобто як дисципліна, галузь знання, що підводить до вищого і важливішого знання, - теологічному (богословському). Переважна більшість філософів тих часів були представниками духовенства, основні проблеми філософії також носили специфічний відтінок. Наприклад, "Створений світ Богом або існує сам по собі"?, "Як

поєднуються свобода волі людини і божественна необхідність"? і так далі. Таке зближення філософії з релігією називають "сакралізацією філософії".

Схоластика – метод критичного мислення та філософський напрям, який домінував при викладанні в середньовічних університетах Європи від, приблизно, 1100 до 1400 року і програма прийому методу в захисті догми у зростаючому плюралістичному контексті. Виникла під час створення перших університетів Європи, які виростили з монастирських шкіл при спробі примирити християнську теологію з класичною та пізнішою античною філософією, особливо з Арістотелем, а також із неоплатонізмом.

Витоки схоластики можна знайти у пізньоантичній філософії, насамперед — у Прокла, який абсолютизував дедуктивізм (шукав відповіді на всі питання, виходячи з текстів Платона). Значного впливу схоластика зазнала з боку антично-грецької діалектики, а також науки та логіки в розумінні Аристотеля. Для неї характерне принципове панування теології над усіма іншими формами пізнання, метод полягав переважно у перегляді та порівнянні висловів попередніх мислителів і Біблії та виведенні нового синтезу. Схоластика є радше не філософським чи теологічним напрямком, а методом навчання та пізнання, так як вона строго наголошує на діалектичному мисленні (пізнання через дискусію сторін-суперників) для того, щоби розширити знання і розв'язати суперечності. Схоластика відома також своїм строгим концептуальним аналізом і обережним описом різниць між поняттями. При викладанні чи при написанні філософської праці схоластика часто приймає неявну форму диспуту. Тема, витягнута з традиції, висвітлюється у формі питання, наводяться відповіді супротивників, вони надають контрпропозиції, а аргументи опонентів спростовуються. Через наголос схоластики на суворому діалектичному методі, вона в підсумку була застосована до багатьох інших сфер навчання.

До головних діячів схоластики відносяться Ансельм Кентерберійський, Петро Абеляр, Олександр Хейлз, Альбертус Магнус, Дунс Скот, Вільям Оккам, Бонавентура і Томас Аквінас. Робота Аквіна "Сума теології" вважається вершиною схоластичної, середньовічної та християнської філософії.

Схоластику поділяють на ранню, зрілу та пізню. Існує також, схожий на досократський період, досхоластичний період, який датується VI — IX ст.

Рання схоластика (VII–XII ст.) склалася в умовах становлення феодального ладу в Європі та папської влади Риму; вона повністю перебувала під впливом августинівського платонізму (Ансельм Кентерберійський). У цей період схоластика часто має опозиційний характер, і не тільки завдяки вченням окремих єретиків. У принципах окремих визнаних напрямів можна знайти ідеї, що суперечать вченню поборників чистої віри (принципи схоластичного раціоналізму протистоять вченню Петра Дамініані, Ланфранка, Бернара Клервоського та ін.).

У ранній схоластиці домінує суперечка про універсалії: що більше належить до сутності — одиночні речі чи загальні (універсальні) поняття? Реалісти (послідовники Платона) вважали, що універсальні поняття реально існують як сутності речей, тобто створюються перед окремими речами. Номіналісти (послідовники Аристотеля) вважали, що справжня суть полягає в окремих речах, а універсальні поняття не більше, ніж сформовані в голові людей (від лат. «номен» — ім'я). Отже, універсалії створюються після речей. Згідно із таким вченням, Свята Трійця повинна складатися з трьох осіб. Варто звернути увагу на наступну термінологічну деталь: реалісти були б ідеалістами, а номіналісти — реалістами. Синтез був

запропонований Абеяром (концептуалізм) : універсалії знаходяться в окремих речах як їх властивості (лат. «in rebus»), а за їх межами як поняття духа (для Бога вони є перед речами, а для людини після речей).

У період **зрілої схоластики** (XII–XIII ст.), яка розвивалася в середньовічних університетах, її центром визнається Паризький університет, де культивувався платонізм, що поступово витіснявся аристотелізмом. У цей період домінують вчення Томи Аквінського, учня Альберта Великого, який у своїй системі багато в чому йде за вченням Аристотеля.

Пізня схоластика (XIII–XIV ст.) розвивалася під впливом загострення ідейних суперечностей епохи розвинутого феодалізму. Йоан Дунс Скот протиставив інтелектуалізму вчення Томи Аквінського свій волюнтаризм, відмову від закінченої теоретичної системи на користь індивідуалізму. Розвивається теза про існування двоїстої істини, притаманної авероїзму, що руйнує «гармонію» віри та розуму, затверджену в попередній період розвитку схоластики приматом теології. Розмежування віри та розуму як окремих речей можна також обґрунтувати тим фактом, що освіту здобувало все більше людей, не пов'язаних із церквою.

Аврелій Августин Іппонійський (лат. *Aurelius Augustinus Hipponensis*), або **Блаженний Августин** (13 листопада 354, Тагаст, Нумідія — 28 серпня 430, Гіпон Регій) — християнський теолог і церковний діяч, святий католицизму, головний представник західної патристики, єпископ міста Гіппон Регій (сучасна Аннаба, Алжир), родоначальник християнської філософії історії.

Аврелій Августин створив онтологічне вчення про Бога як абстрактне буття, наслідував неоплатоністську онтологію, виходив не з об'єкта, а від суб'єкта, від самодостатності людського мислення. Буття Бога, згідно із вченням Августина, можна вивести безпосередньо із самопізнання людини, а буття речей — ні. Психологізм найбільше проявився у його вченні про час як сутність, що не може існувати без душі, яка пам'ятає, чекає, споглядає дійсність.

Аврелій Августин народився 13 листопада 354 року в місті Тагасті, в Північній Африці, яка тоді була частиною Римської імперії і була населена латиномовними християнами. Батько його був язичником, мати — свята Моніка — глибоко релігійною християнкою. Сім'я була заможна, то ж у юності майбутній святий зазнав усіх типових для представника його стану радощів: п'яні гульбища у товаристві «жриць кохання», бешкети, відвідування театрів і цирків із їхніми жорстокими видовищами.

370 року молодий Августин поїхав вчитися риториці в Карфаген. У віці дев'ятнадцяти років знайомиться з маніхейським вченням і стає його прихильником на цілих десять років. Питання про походження зла розв'язувалось маніхеями в плані онтологічного дуалізму, тобто існування злого бога, рівносильного Творцю. Маніхейський вплив назавжди залишив слід в думці блаженного Августина. У 383 році він переїхав до Риму і провів там якийсь час, займаючись викладанням риторики. Проте в Римі він не затримався і переїхав звідти до Мілану, де єпископом тоді був великий Амвросій, проповіді якого вразили Августина.

Августин шукав (як і шукатиме все своє життя) розв'язання проблеми співіснування у цьому світі добра і зла. На той час він уже знав, що дуалістичний підхід не може його задовольнити, бо він веде до багатобожжя і до неприйнятних етичних висновків. Читання філософів-платоніків і неоплатоніків (у латинському перекладі) сприяло поступовому відмежуванню від маніхейського дуалізму. Услід за Платоном Августин повірив в монізм Добра. Тому його наступним кроком на шляху духовних шукань були платонізм і неоплатонізм. У них його

приваблювало саме спростування будь-якого дуалізму: Бог — єдиний, і все, що з Ним пов'язано, — є добро. Онтологічно зла не існує, воно є лише відхилення від добра, щось на зразок паразита або хвороби.

Остаточне навернення Августина описане в книзі VIII знаменитої «Сповіді». Ця подія перевернула все життя Августина. Він повністю перейшов у християнство, в квітні 389 року хрестився, а 391-го був рукопокладений в пресвітера і решту життя провів в африканському місті Гіпон, єпископом якого став 395 року. Він залишався єпископом гіппонійським протягом 35 років, до самої своєї смерті від малярії. У цей період написав дуже багато творів, а також брав активну участь у церковному житті.

Філософія Августина виникла як симбіоз християнських і античних доктрин. З давньогрецьких філософських вчень головним джерелом для нього був платонізм. Ідеалізм Платона в метафізиці, визнання відмінності духовних принципів у структурі світу (добра і погана душа, існування окремих душ), наголос на містичних факторах духовного життя — все це вплинуло на формування його власних поглядів.

Новим філософським досягненням Августина стало висвітлення проблеми реальної динаміки конкретного людського життя на протилежність конкретній історії суспільства. У трактаті «Сповідь», розглядаючи людину від появи немовляти до особи, що самоусвідомлює себе християнином, Августин створив першу філософську теорію, де досліджується психологічний бік життя. Досліджуючи історію як цілеспрямований процес, у трактаті «Про Град Божий», що був написаний під впливом вражень від підкорення Рима ордами Аларіха I у 410 році, Августин визнає існування двох видів людської спільноти: «Град Земний», тобто державність, яка заснована на «самозакоханості, доведеній до зневажання Бога», і «Град Божий» — духовна спільність, заснована на «любові до Бога, доведеній до зневаги самого себе».

До основних творів відносять «Про Град Божий» (22 книги), «Сповідь», де зображується становлення особистості. Християнський неоплатонізм Августина панував в західноєвропейській філософії і католицькій теології до XIII століття.

Сповідь (лат. *Confessiones*) — це назва автобіографічної праці Блаженного Августина, що складається з XIII книг, написаних латиною у проміжку між 397 та 400 роками н.е.

Про Град Божий (лат. *De Civitate Dei*) — одна з основних праць філософа і богослова Аврелія Августина Блаженного, в якій була здійснена спроба систематизувати універсальну схему священної історії та показати підпорядкованість їй залежність від неї світської історії.

Передумовою написання трактату можна вважати 410 рік, коли Рим був захоплений і пограбований остготами Аларіха: тоді багато людей сприйняли цей факт як початок «кінця світу». Для всіх видавалося неприродним, що Рим — «владика всесвіту», «світоч цивілізації», був повалений ордою варварів. Тоді ж Аврелій Августин вирішує написати трактат, спираючись на Святе Письмо, де подає християнську версію історичного розвитку. У трактаті Августин Аврелій не тільки відводить від християнства звинувачення в тому, що падіння Риму було покаранням богів за «зраду» римлянами поганських культів, але й відповідає на більш загальне питання: що нового внесло християнство у історичну свідомість європейських народів.

Хусто Л. Гонсалес «История христианства»